

**KAROL POZNAŃSKI: OBRAZ PRZEMIAN W ORGANIZACJI
I DZIAŁALNOŚCI SZKÓŁ KRÓLESTWA POLSKIEGO
W LATACH 1815–1867 (T. I – 2017, T. II – 2019, T. III – 2021),
WARSZAWA 2017–2021**

Świętej pamięci prof. dr hab. Karol Poznański niewątpliwie zaliczał się do osobowości dużego formatu. Swoją pozycję podkreślał nieustannie wielostronnością zainteresowań i różnorodnością działań, a także ich efektywnością. Przede wszystkim był on znakomitym znawcą historii oświaty, szkolnictwa i wychowania. Swoje dokonania udokumentował bogatą i oryginalną twórczością naukową. W tym miejscu godzi się jednak podkreślić jego zasługi dla całego szkolnictwa wyższego, przede wszystkim pedagogicznego, i to w różnych jego aspektach.

K. Poznański ze szkolnictwem wyższym związał się niemal bezpośrednio po zakończeniu studiów i uzyskaniu tytułu magistra. Otóż 1 września 1955 r. został on zatrudniony na stanowisku pracownika dydaktycznego UMCS w Lublinie, w Katedrze Pedagogiki Wydziału Humanistycznego i prowadził zajęcia z zakresu pedagogiki na różnych kierunkach. Stąd przeniósł się do Pracowni Dziejów Oświaty PAN (1962 r.), gdzie znalazł się w zespole młodych, nadzwyczaj aktywnych pracowników, późniejszych uznanych profesorów, m.in.: J. Miąsy, K. Bartnickiej, I. Szybik i R. Wroczyńskiego. Tutaj przygotował znakomitą rozprawę habilitacyjną pt. *Reforma szkolna w Królestwie Polskim w 1862 r.* W 1969 r. powrócił do UMCS i zatrudniony został na stanowisku adiunkta w Białej Podlaskiej w Wyższym Studium Nauczycielskim (WSN) – Filii UMCS. Faktycznie był on głównym organizatorem tej placówki (odpowiadał za dobór kadry, organizację zajęć, kwalifikację słuchaczy). Po roku zostało ono przejęte przez Akademię Wychowania Fizycznego w Warszawie. W tej sytuacji K. Poznański powrócił do Lublina na UMCS i w ciągu kilku miesięcy zorganizował tutejszy WSN. W 1973 r., w ramach reorganizacji całego szkolnictwa wyższego, WSN został przekształcony w samodzielny Wydział Pedagogiki i Psychologii, którego dziekanem został K. Poznański. Stanowisko to pełnił przez 12 lat i faktycznie wydział ten zawdzięczał mu cały i systematyczny rozwój pod każdym względem – materialnym, kadrowym i naukowym. Dzięki niewątpliwym zdolnościom organizacyjnym,

zaangażowaniu i walorom osobistym stworzył on znaczący ośrodek naukowy, który systematycznie się rozwijał. W 1984 r. w wyniku wygranego konkursu powołany został na stanowisko rektora Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie (obecnie Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej). Stanowisko to pełnił przez trzy kadencje (równocześnie kierował Zakładem Historii Wychowania). Również tutaj w wyniku wielkiego zaangażowania, ale także dzięki umiejętnościom organizacyjnym w okresie tym doprowadził do pełnej reorganizacji i rozbudowy tej uczelni pod każdym względem: materialnym, strukturalnym i naukowym. Stworzył z niej znaczący ośrodek naukowy.

Prof. K. Poznański niezależnie od pełnienia różnych stanowisk i funkcji w administracji uczelnianej był przede wszystkim znakomitym i nieustannie piszącym autorem publikacji naukowych. Domenę jego zainteresowań stanowiły dzieje szkolnictwa i oświaty na ziemiach polskich w XIX w. Pamiętać wszakże należy, że był on również autorem bądź współautorem podręczników akademickich. Po raz pierwszy uczestniczył w zespole redakcyjnym pierwszego po wojnie podręcznika z zakresu historii wychowania, który powstał w Pracowni Dziejów Oświaty PAN w Warszawie pod redakcją prof. Łukasza Kurdybachy. Przez wiele lat był to jedyny taki podręcznik w Polsce. Pod koniec lat siedemdziesiątych podobny podręcznik został przygotowany pod auspicjami PAN przez zespół pod redakcją prof. Józefa Miąso. W obydwu prof. K. Poznański opracował odpowiednie rozdziały. Podsumowanie jego twórczości naukowej w tym zakresie stanowi samodzielny 3-tomowy podręcznik, który ukazał się w początkach XXI w. Jest on przeznaczony przede wszystkim dla słuchaczy studiów pedagogicznych, a jego specyficzny charakter pobudza do samodzielnej pracy.

Prof. K. Poznański przywiązywał zawsze dużą wagę do rozwoju naukowego swoich młodszych współpracowników. Pracując na UMCS w Lublinie, gdzie pełnił obowiązki dziekana, sprawował też funkcję kierownika Zakładu Historii Wychowania. Tutaj zorganizował zespół młodych adeptów nauki, którzy uczestniczyli w seminarium doktorskim. W ramach wspólnych spotkań przygotowywali oni swoje rozprawy (w ogromnej większości z pozytywnym rezultatem). Podobną pracę później prowadził także, pracując już w Warszawie. W efekcie takiej działalności stał się on promotorem ponad trzydziestu rozpraw doktorskich. Niektórzy z jego wychowanków wkrótce zostali samodzielnymi pracownikami naukowymi i uznanymi autorytetami, mowa tu m.in. o: Ryszardzie Kuchcie, Adamie Winiarzu, Jerzym Doroszewskim, Czesławie Kępskim i Hannie Markiewicz. W tym miejscu trzeba dodać, że w tymże czasie był także recenzentem bardzo wielu prac doktorskich i habilitacyjnych w innych ośrodkach naukowych, opracowywał opinie na tytuł profesora. Powszechnie uznawany był jako wybitny autorytet, a jego wnioski i oceny odznaczały się wielką wiedzą, rzetelnością, obiektywizmem i nade wszystko życzliwością oraz należną kulturą słowa.

Na uwagę zasługuje także udział prof. K. Poznańskiego w całokształcie życia naukowego. Trzeba bowiem powiedzieć, że i w tej sferze wykazywał zawsze

dużą aktywność i różnorodność działań. W latach 1980–2002 był członkiem Komitetu Nauk Pedagogiki PAN, ekspertem Ministra Edukacji Narodowej, członkiem założycielem Fundacji Rektorów Polskich, członkiem redakcji „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”, Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Rady Naukowej Instytutu Badań Pedagogicznych i Towarzystwa Historii Edukacji. Na zupełnie oddzielną uwagę zasługuje jego działalność w różnego rodzaju sympozjach i konferencjach naukowych. Jako znakomity specjalista z zakresu historii XIX w. i uznany autorytet w tej dziedzinie zapraszany był przez niemal wszystkich organizatorów takich spotkań i zazwyczaj nie odmawiał udziału. Uczestnicząc w nich, zawsze był aktywny i prezentował własne opracowania bądź wygłaszał prelekcje, czynnie uczestniczył w dyskusjach i rozważaniach, a jego poglądy były zawsze wyważone, precyzyjne i twórcze

W 1962 r. K. Poznański, jeszcze jako młody i dobrze rokujący pracownik, uzyskał urlop naukowy, a następnie – jako stypendysta PAN – otrzymał skierowanie do współpracy z różnymi uczelniami i placówkami naukowymi w Leningradzie (dzisiejszym Petersburgu). Współpraca ta trwała przez wiele lat. W istocie rzeczy chodziło przede wszystkim o dotarcie do materiałów źródłowych przechowywanych w zasobach tamtejszego Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego. Znajdowały się tam bowiem dotychczas niedostępne, a więc niewykorzystywane przez polskich historyków bardzo bogate zbiory materiałów dotyczących polityki oświatowej caratu w Królestwie Polskim XIX w. Po załatwieniu wszelkich spraw formalnych otrzymał on zezwolenie na dokonanie pełnej kwerendy w powyższym archiwum. Przy niezwykle skromnych ówczesnie środkach technicznych, gdy tylko nieliczne dokumenty udało się zmikrofilmować, zdecydowaną ich większość należało przepisywać ręcznie. W celu uniknięcia potknięć i niedostatków były one równocześnie tłumaczone na język polski (pozwalało to na bieżącą weryfikację). W ten sposób, dzięki ogromnemu wysiłkowi i niemal mrówczej pracy, udało się zgromadzić niemal wszystkie najważniejsze dokumenty. Znalazły się tam więc zarządzenia centralnych i lokalnych (gubernialnych) władz oświatowych, sprawozdania z wszelkiego rodzaju narad i spotkań, oceny całego szkolnictwa, jak też w poszczególnych guberniach, różnych szkół i zakładów naukowych, sprawozdania z przeprowadzanych wizytacji, zestawienia statystyczne, omówienia i oceny pracy całych zespołów nauczycielskich i poszczególnych osób. Wszystkie te zbiory po ostatecznym przygotowaniu zostały przywiezione do Polski. Po powrocie do kraju prof. K. Poznański kontynuował swoją działalność gromadzenia podobnych materiałów w polskich archiwach. W ten sposób dokonał pełnej kwerendy w zbiorach Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie oraz w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie. Zgromadzony w ten sposób niezwykle bogaty zbiór ze względu na nadmiar obowiązków służbowych (głównie administracyjnych) nie pozwalał na jego opracowanie. Okazało się to możliwe dopiero na początku XXI w. Przystępując do ostatecznego przygotowania do druku zebranych materiałów, prof. K. Poznański dokonał ostatecznej ich weryfikacji,

niezbędnych uzupełnień, dopełnił odpowiedniej kwalifikacji i przypisania do poszczególnych części (tomów). Dla przybliżenia tekstów i ich zrozumienia wprowadził odpowiednie przypisy i niezbędne objaśnienia. Powstało w ten sposób dzieło kompletne pod każdym względem, składające się z trzech części (tomów) o wartości ponadczasowej. Zawiera ono bowiem pełną dokumentację polityki oświatowej prowadzonej przez Rosję carską na terenie całego Królestwa Polskiego w XIX w. pokazanej poprzez załączone zarządzenia władz centralnych oraz administrację terenową (gubernialną). Niezwykle wartościowe są też sprawozdania szczegółowe, opisujące działalność instytucji naukowych i poszczególnych szkół. Pokazują one szkolną rzeczywistość w realizacji całego procesu rusyfikacji szkolnictwa. Analiza zaprezentowanych dokumentów pozwala na ocenę rzeczywistych działań władz carskich dotyczących całkowitej polityki stosowanej wobec Polaków. Z tej racji zainteresują one historyków podejmującymi badania nad ogólnymi dziejami naszego państwa. Ze szczególnym zainteresowaniem spotkają się one wśród historyków oświaty i wychowania. Znajdą oni tam pełne udokumentowanie procesów zachodzących w szkolnictwie. Dzięki temu dotychczasowa wiedza o naszej przeszłości zostanie znacznie wzbogacona i należycie udokumentowana.

Na zakończenie trzeba zwrócić uwagę na niektóre elementy ogólne dotyczące całego wydawnictwa. Nie mają one wprawdzie znaczenia zasadniczego, ale podnoszą jego ogólne walory. Otóż zostało ono przygotowane nadzwyczaj starannie, a wydawca zadbał o dobrą jakość papieru, okładki i druku.

JERZY DOROSZEWSKI
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie